

- Громадські простори при храмах можуть мати ті чи інші характерні ознаки залежно від того, знаходяться вони в місті, селі чи поза межами населеного пункту.

1. Проскуряков В.І. *Архітектура українського театру. Простір і дія: Монографія.* – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2001. – С. 100–108. 2. Галишич Р. *Українська церковна архітектура і монументально-декоративне мистецтво зарубіжжя.* – Львів: СПОЛОМ, 2002. – С. 142–151. 3. Проскуряков В.І. *Навчальне проектування, конструювання та будівництво сакральних споруд і традиції народної архітектури // Перспективні напрямки проектування житлових та громадських будівель: Зб. наук. пр. – К.: Вид-во Київ ЗНДІЕП, 2003. – С. 269–273.* 4. Куцевич В.В. *Культові будинки та споруди різних конфесій.* – К.: ЗНДІЕП-2002, С. 19–106. 5. Геврик Т. *Дерев’яні храми України.* – Нью-Йорк: Український музей: Друкарня М. Баб’юна, 1987. – 112 с. 6. Криворучко Ю. *Джерела і тенденції розвитку сакральної архітектури України. // Записи наукового товариства ім. Шевченка. Т. ССХІІ. – Львів, 2001. – С. 65–83.* 7. Проскуряков В., Яців М., Стоцько Р., Кучер А. *Навчальне проектування як метод формування прогресивних принципів архітектурної типології просторів для громадської діяльності в українських церквах // Новини науки Придніпров’я: Наук.-практ. журн. – Дніпропетровськ: Дніпро-VAL, 1/2006. – 64 с.*

УДК. 711

В.І. Проскуряков, Р.З. Стоцько

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра дизайну архітектурного середовища

АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ЦЕНТРІВ ВИЩОЇ БОГОСЛОВСЬКОЇ ОСВІТИ УГКЦ В УКРАЇНІ

© Проскуряков В.І., Стоцько Р.З., 2007

Відродження і розвиток Української Греко-Католицької Церкви сприяє становленню духовних освітніх закладів для задоволення потреб Церкви в молодих священних кадрах. Важливо в цей період сформувати оптимальну духовно-освітню структуру нового типу, яка б максимально ефективно виконувала функції як богословської освіти, так і забезпечення духовного та побутового життя її вихованців.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Всебічне вивчення діяльності існуючих духовно-освітніх закладів в Україні та Європі, аналіз основних факторів, що впливають на формування планувально-просторових структур таких закладів, дає змогу стверджувати, що лише концентрацією та об’єднанням усіх освітніх підрозділів різних рівнів в духовно-освітні комплекси можна вирішити більшість актуальних завдань у галузі богословської освіти.

Проблеми духовної освіти і приклади спорудження нових навчальних центрів висвітлювались у таких виданнях: Пристай М. “Львівська Греко-Католицька Духовна Семінарія 1783–1945” [1], Рожко В. “Духовні православні освітні заклади Волині Х–XX ст.” [2], Галишич Р. “Українська церковна архітектура і монументально-декоративне мистецтво зарубіжжя” [3], Karcz I. “Nowe koscioly w Polsce” [4], Zuk R. “Tradition und Gegenwart” [5], Проскуряков В., Стоцько Р. “Тенеза духовної освіти в Україні та формування основних типів віродуховних освітніх закладів” [6], Проскуряков В., Стоцько Р. “Архітектурно-планувальна організація комплексу будівель Львівської Духовної Семінарії 1783–1945” [7], Проскуряков В., Стоцько Р. “Сучасні архітектурні тенденції проектування і будівництва віродуховних освітніх закладів” [8], але питання формування

архітектури віродуховних освітніх закладів залишаються актуальними, тому що комплексних досліджень явно недостатньо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток духовної освіти в Україні в XI–XX ст. призвів до формування різних типів духовних освітніх закладів (приватні духовні школи, парафіяльні школи при церквах, кафедральні школи, духовні школи при монастирях, братські школи, протестантські школи, богословські академії-університети, духовні семінарії), проте найповніше завданням духовної освіти відповідають духовні семінарії як заклади середньої освіти та богословські академії (університети) як вищі навчальні заклади. В системі богословської освіти Української Греко-Католицької Церкви традиційно практикується тісна співпраця духовних семінарій та академії (університетів).

Аналіз духовних факторів, що впливають на формування духовних семінарій та університетів (політичні, ідеологічні, віродуховні, соціально-демографічні, економічні, природнокліматичні фактори та фактор функціонального призначення і організації навчального процесу) показує спорідненість цих двох освітніх структур та очевидну доцільність їх об'єднання в єдиний комплекс вищої богословської освіти. Але є ще ряд духовно-освітніх підрозділів, об'єднання яких в єдиний комплекс є надзвичайно корисним. Це стосується монастирських освітніх будинків (студентатів) та пасторсько-місійних центрів (навчання молодих подружніх пар).

Пропонована концепція архітектурно-планувальної організації об'єданого центру вищої богословської освіти УГКЦ характеризується такими ознаками:

1. Ряд греко-католицьких освітніх закладів (духовна семінарія, богословський університет, монастирі-студентати, пасторсько-місійний центр) утворюють єдиний освітній комплекс у межах однієї архітектурно-планувальної структури.

2. Юридично незалежні духовно-освітні заклади керуються єдиною духовно-ідейною та освітньою доктриною, що в архітектурному аспекті відображається в розташуванні закладів в межах однієї території, спільному використанні сакральних будівель і споруд та навчальних приміщень, рекреаційних територій, малих архітектурних форм та інтегрованому архітектурному образі будівель кожного окремого освітнього закладу.

3. Господарсько-побутові проблеми усього комплексу вирішуються за допомогою єдиного господарського комплексу споруд (котельня, гаражі, майстерні, пральня, склади і т. п.).

4. Новостворений центр розташовується в межах крупного мегаполісу та стає потужним центром богословської освіти в певному регіоні.

Мета утвореного об'єданого центру вищої богословської освіти УГКЦ – охопити в межах одного закладу навчання представництв різних соціальних груп українського суспільства:

- а) монахів;
- б) цивільних осіб, які виявили бажання стати священиками;
- в) священників, які прагнуть отримати вищу богословську освіту;
- г) молодих подружніх пар (родини священників).

Склад соціальних груп, що проходять навчання в існуючих закладах духовно-богословської освіти в Україні, наведено в табл. 1.

Кожен з закладів духовно-богословської освіти може делегувати частину своїх освітніх функцій єдиному освітньому комплексу, утворивши таким чином єдиний освітній простір з усією необхідною інфраструктурою. Така потужна концентрація духовних, освітніх та матеріальних ресурсів позитивно вплине на якість освіти та рівень матеріально-технічного забезпечення навчального процесу. Крім цього, взаємне спілкування раніше відмежованих соціальних груп, які навчаються, знімає проблему надмірної ізоляваності монахів та семінаристів від світського суспільства.

Важливою є можливість проведення на базі об'єданого комплексу масових богословських конференцій, з'їздів, влаштування міжконфесійних диспутів тощо.

В архітектурно-планувальному аспекті таке об'єднання дає змогу в межах всього духовно-освітнього комплексу чітко сформулювати функціональні зони: а) духовно-освітню; б) адміністративну; в) господарську.

**Склад соціальних груп,
що проходять навчання в закладах духовно-богословської освіти в Україні**

№ з/п	Заклад духовно-богословської освіти	Соціальна група, що проходить навчання	Примітки
1	2	3	4
1	Освітній монастирський будинок	Монахи, які прагнуть стати священиками	Для кожного монаршого ордену – окремий будинок
2	Духовна семінарія	Цивільні особи, які прагнуть стати священиками	
3	Богословський університет	Цивільні особи, які прагнуть отримати вищу богословську освіту. Священики, які прагнуть отримати вищу духовно-богословську освіту	Майбутні спеціалісти з богослов'я, історії Церкви, духовної музики.
4	Пасторсько-місійний центр	Молоді пари, які прагнуть займатися місійною діяльністю	В основному родини священиків

Об'єднана господарська діяльність єдиного комплексу дасть змогу зекономити необхідні матеріальні ресурси і скерувати їх на забезпечення якіснішого навчального процесу.

Схема делегування духовно-освітніх та господарських споруд єдиному духовно-освітньому комплексу існуючими закладами духовно-богословської освіти може мати такий вигляд:

Водночас частину спеціальних споруд та приміщень існуючих закладів духовно-богословської освіти передавати в спільне використання в межах єдиного духовно-освітнього комплексу є недоцільним. До таких споруд або приміщень належать: каплиці, класи та кабінети індивідуальної підготовки, музеї, житлові приміщення, господарсько-побутові кімнати, швейні та столярні

майстерні, кухні, їдальні, трапезні, кафе, медпункти, ізолятори. Перераховані приміщення особливим чином пов'язані з духовним та побутовим життям певної соціальної групи і не можуть використовуватися спільно з іншими соціальними групами, що навчаються в єдиному комплексі.

Створення єдиного духовно-освітнього комплексу передбачає можливість розташування його будинків та споруд в межах однієї території.

Проте специфіка кожного освітнього закладу, які входять до єдиного комплексу, вимагає індивідуального підходу в облаштуванні території довкола кожного такого закладу. Разом з тим, загальна територія є одним з найвагоміших інтегруючих факторів, що формують архітектурний стиль і середовище усього духовно-освітнього комплексу. Тому важливо визначити, які з елементів облаштування території комплексу є індивідуальними для кожного закладу, а які можуть бути загальними.

Беручи до уваги містобудівельний аспект, а саме місцезнаходження головної вулиці, генплан території треба формувати так, щоб духовні освітні заклади відкритого типу (богословський університет, пасторально-місійний центр та частково духовна семінарія) знаходилися ближче до головної вулиці, а заклади типу монастирів були більш віддалені і розвивалися в глибину містобудівельних утворень.

Складові елементи облаштування території довкола закладів духовно-богословської освіти в межах єдиного духовно-освітнього комплексу наведено в табл. 2.

Таблиця 2

**Складові елементи облаштування території довкола закладів
духовно-богословської освіти в межах єдиного духовно-освітнього комплексу**

№ з/п	Заклад духовно-богословської освіти	Споруда або приміщення	Примітки
1	Освітній монастирський будинок	Каплиця, зал засідань, кабінет індивідуальної підготовки, музей, канцелярія, житлові кімнати, господарсько-побутові кімнати, майстерня одягу, столярна майстерня, кухня, трапезна, медпункт	Можливе облаштування кількох гостьових житлових кімнат
2	Духовна семінарія	Каплиця, зал засідань, кабінет індивідуальної підготовки, музей, канцелярія, житлові кімнати семінаристів та настоятелів, господарсько-побутові кімнати, майстерні (одягу, столярна), гостьові житлові кімнати, кімнати зустрічей з батьками, помешкання ректора і його сім'ї, кухня, їдальня, медпункт, ізолятор	
3	Богословський університет	Каплиця, зал засідань, кабінети індивідуальної підготовки, канцелярія, кафетерій, спортивно-тренажерні кімнати для жінок, загальний гардероб верхнього одягу, медпункт	
4	Пасторсько-місійний центр	Каплиця, зал засідань, кабінет індивідуальної підготовки, малосімейні квартири, дитячі кімнати, кімната чергового, гаражі індивідуального транспорту.	

Довкола кожного з закладів духовно-освітнього комплексу існує значна частина спільної території, на якій повинні бути споруди, елементи спорядження та малі архітектурні форми функціонального та декоративного призначення спільного використання в межах єдиного комплексу. До таких споруд, елементів спорядження та малих архітектурних форм належать:

- а) влаштування необхідної алеї довкола храму для ритуальних обходів;
- б) спорудження декоративної огорожі довкола усього комплексу;
- в) спорудження в'їзної брами з будиночком чергового;
- г) влаштування під'їзних шляхів, внутрішніх транспортних комунікацій та загальної автостоянки на 50 автомобілів;
- д) влаштування внутрішніх пішохідних доріг, обладнаних освітленням, лавками, альтанками та декоративними насадженнями;
- е) спорудження спортивних майданчиків, глядацьких трибун та галерей, пов'язаних із спортзалом духовної семінарії;

є) спорудження декоративної водойми з влаштуванням озелененої рекреаційної зони довкола;
 ж) влаштування господарських та евакуаційних під'їзних шляхів з виходом на периферійні вулиці;

з) загальне декоративне озеленення усієї території духовно-освітнього комплексу.

Отже, розглянувши завдання в галузі духовно-богословської освіти, які стоять перед віродуховним освітнім закладом нового семінарійно-університетського типу, врахувавши духовні, освітні та житлово-побутові потреби кожного з духовно-освітніх закладів, що увійшли в єдиний комплекс нового типу, можна рекомендувати таку оптимальну структуру духовно-освітніх, житлово-побутових та господарських підрозділів об'єднаного духовно-освітнього комплексу семінарійно-університетського типу (рис. 1).

Рис. 1. Схема структури духовно-освітнього комплексу

У структурі новосформованого духовно-освітнього комплексу храм як з ідеологічної точки зору, так і в архітектурно-планувальному сенсі є головною і візуальною домінантою спорудою. Цей фактор є визначальним і в містобудівельному аспекті, і в формуванні генплану духовно-освітнього комплексу.

Традиційно в Україні храм як центр духовного та суспільного життя розташовувався на головних площах та вулицях міст. З іншого боку, за наявності храму довкола нього формувалися

духовні, суспільні, комерційні осередки (театри, бібліотеки, заклади освіти, установи державного управління, ринки, торгові центри тощо).

Проте, храм духовно-освітнього закладу не є повністю відкритим для парафіян. Храми та каплиці в багатьох університетах, семінаріях України є лише внутрішнього використання. Це стосується також освітніх монастирських будинків, де храм або каплиця завжди є недоступними для парафіян. Статус храму – чи він внутрішній, парафіяльний або частково парафіяльний (періодично відкритий) – визначає духовне керівництво єпархії та адміністрація духовно-освітнього закладу.

В зв'язку з такою обставиною є два принципи розташування храму в межах духовно-освітнього комплексу і два принципи розташування самого комплексу відносно головних вулиць чи площ.

1. Духовно-освітній комплекс з „відкритим” храмом.

- Духовно-освітній комплекс споруджується на одній з головних вулиць або площ міста, мікрорайону, кварталу.
- Храм є візуальною домінантою як комплексу, так і вулиці (площі).
- Храм стоїть на осі симетрії комплексу і входом повернутий до головної вулиці (площі).
- Храм не відмежований огорожею від вулиці (площі).

2. Духовно-освітній комплекс з внутрішнім („закритим”) храмом.

- Духовно-освітній комплекс може розташовуватися як на головній, так і на периферійній вулиці або площі міста, мікрорайону, кварталу.
- Храм є візуальною домінантою духовно-освітнього комплексу (візуальне сприйняття у вулиці – обмежене).
- Храм розташований у центрі комплексу і не прив'язаний головним фасадом до вулиці (площі).
- Храм відмежований від вулиці спорудами комплексу або огорожею.
- Передбачається періодичний доступ парафіян до храму через територію або споруди комплексу.

Всі вищевикладені принципи формування архітектури віродуховного освітнього закладу нового типу були враховані при створенні архітектурно-будівельного проекту Центру Вищої Богословської освіти та формації УГКЦ у Львові (архітектори: Є Дацишин, Ю. Горалевич, Р. Стоцько, О. Хамар, Ю. Верхола), який був реалізований на вул. Хуторівка в 2003–2006 рр.

До реалізації було прийнято варіант комплексу з внутрішнім („закритим”) храмом, який запроєктований в центрі семінарійного подвір'я (рис. 2, 3). Крім споруд семінарії (храм, адміністративно-навчальний корпус, харчоблок, спортивний блок), до складу комплексу увійшли споруди Філософсько-богословського факультету Українського Католицького університету (рис. 4), пасторально-місійного центру (рис. 5), монаші освітні будинки о.о. Редемптористів та о.о. Студитів, а також господарський будинок (рис. 6) та спортивні майданчики.

Рис. 2. Львівська Духовна Семінарія

Рис. 3. Фрагмент інтер'єру Львівської Духовної Семінарії

Рис. 4. Філософсько-богословський факультет УКУ

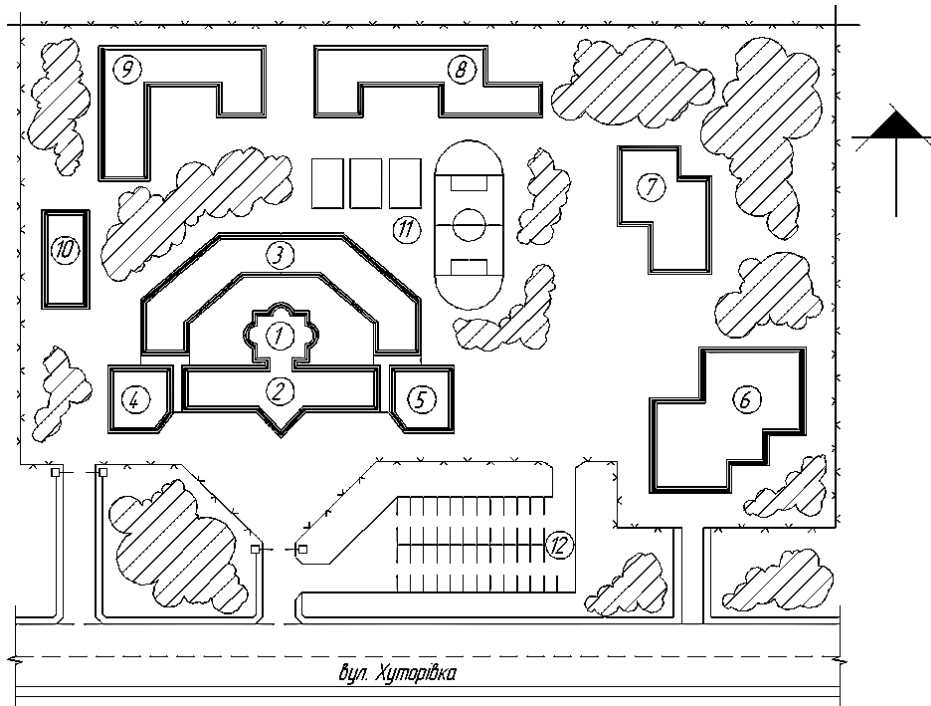

Рис. 5. Пасторсько-місійний центр

Рис. 6. Господарський будинок

Схему розташування та композиція основних споруд Центру Вищої Богословської освіти та формації УГКЦ у Львові на вул.Хуторівка наведено на рис. 7.

Експлікація схеми споруд освітнього центру:

1 – храм; 2 – адміністративно-навчальний корпус духовної семінарії; 3 – житловий корпус духовної семінарії; 4 – харчовий блок; 5 – спортивний блок; 6 – споруда філософсько-богословського факультету УКУ; 7 – пасторально-місійний центр; 8 – освітній монаший будинок о.о. Студитів; 9 – освітній монаший будинок о.о. Редemptористів; 10 – господарський будинок; 11 – спортивні майданчики; 12 – автостоянка

Висновки. Відроджена Українська Греко-Католицька Церква потребує нових сучасних закладів духовної освіти, сформованих на засадах об'єднання різних духовних освітніх установ в єдиний потужний центр духовної і богословської освіти. Таке об'єднання дає наступні переваги:

1. У духовно-освітньому та соціальному аспектах:
 - а) провадження єдиної узгодженої духовно-освітньої доктрини УГКЦ;
 - б) сприяння налагодженню духовних та наукових контактів між різними соціальними групами (монахи, семінаристи, світські студенти-богослови);
 - в) концентрація духовних, інтелектуальних та матеріальних ресурсів для найуспішнішого вирішення духовно-освітніх завдань;
 - г) об'єднаний центр стає надзвичайно важливим осередком духовності, освіти та культури в суспільстві.
2. В архітектурно-планувальному та містобудівельному аспектах:
 - а) об'єднаний духовно-освітній центр формує колоритне національне високодуховне архітектурне середовище;
 - б) концентрація сакральних споруд створює домінуючу забудову вулиці, кварталу, мікрорайону;
 - в) мінімальні транспортні комунікації в межах комплексу сприяють формуванню значних рекреаційних територій, спорудженню малих архітектурних форм сакрального характеру.
3. В економічному аспекті:
 - а) економія енергетичних та транспортних ресурсів;
 - б) скорочення обслуговувального персоналу та господарських одиниць техніки;
 - в) економія будівельних матеріалів;
 - г) спільне використання інформаційних мереж та обладнання.

Створення об'єднаних духовно-освітніх центрів в межах окремих релігійних конфесій в Україні може вплинути на зародження єдиної помісної Української Церкви та об'єднання Української держави загалом.

1. Пристай М. Львівська Греко-Католицька Духовна Семінарія 1783–1945 рр. – Львів, 2003. – С. 52–59. 2. Рожко В. Духовні православні освітні заклади Волині Х–ХХ ст. – Луцьк, 2002. – С. 81–54. 3. Галишич Р. Українська церковна архітектура і монументально-декоративне мистецтво зарубіжжя. – Львів, 2002. – С. 152–196. 4. Karcz I. Nowe kościoły w Polsce. – Warszawa, 1978. – S. 41–56. 5. Zuk R. Tradition und Gegenwart. – München, 1996. – P. 17–24. 6. Проскураков В., Стоцько Р. Генеза духовної освіти в Україні та формування основних типів віродуховних освітніх закладів // Зб. наук. пр. Вип. 5. – Одеса: ОГАСА, 2004. – С. 206–210. 7. Проскураков В., Стоцько Р. Архітектурно-планувальна організація комплексу будівель Львівської Духовної Семінарії 1783–1945 // Зб. наук. пр. Вип. 1–2. – Харків: ХДАДМ, 2004. – С. 157–160.